

В.А.Шнільчак

НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ В АРХІТЕКТУРІ ПРИКАРПАТТЯ ХХ СТОЛІТТЯ.

В архітектурі України ХІХ ст. чітко починає окреслюватися інтерес до народного мистецтва, використання у творчій діяльності надбань народного зодчества. У ХХ ст. пошуки національно своєрідної архітектури отримують широкий розвиток. Вивченню цього складного й багатогранного явища в українській архітектурі були присвячені праці В.Ясієвича, В.Чепелика, І.Жука та інших дослідників. Але складність проблеми не дозволила науковцям прийти до узгоджених оцінок і висновків. І досі не всі матеріали щодо даної теми глибоко вивчені й проаналізовані. Також мусимо констатувати відсутність узагальнюючої праці, яка б дозволила збагнути особливості й логіку розвитку архітектурного напрямку, що визначається в наукових працях різними термінами. Зокрема, В.Чепелик називає його “українським народним стилем” [1]. Деякі науковці споруди даного напрямку, збудовані на початку ХХ ст., відносять до “українського модерну”. Трапляється також термін “національний романтизм”, під яким розуміють пошуки національно своєрідної архітектури. В.Ясієвич вказує на неправомірність терміну “український модерн” щодо визначення даного самобутнього напрямку в архітектурі, називає його “новоукраїнським стилем” [2] та закріплює цю назву в новітній довідковій літературі [3].

У ХІХ ст. у Європі зростає зацікавленість традиціями національної народної архітектури, що вилилося в рух за національний стиль у ряді держав, зокрема в Росії, де “російський”, “неоросійський стиль”, активно підтримувався державою [4]. Цьому напрямку було притаманне вивчення практиками народного мистецтва, в тому числі самобутності народного зодчества, його декору, а також підтримка досліджень науковими центрами.

Такі ж процеси характерні для України, зокрема Галичини, де до ранніх зразків українського національного стилю, слід віднести Дім українських товариств у Львові (1893 р., Ю.Захарієвич, І.Левинський). Послідовною і плідною в пошуку національної своєрідності в будівництві культових споруд була творчість Є.Нагірного. Рухові за національний стиль був притаманний тісний зв'язок архітектурно-будівельної практики, історичних досліджень і теорії. Палким прихильником ідеї вивчення й переосмислення традицій народної

архітектури був визначний зодчий Ю.Захарієвич, який звертався до даної теми у своїх наукових працях [5]. Помітне місце в пошуку шляхів розвитку національного стилю належить І.Левинському, який разом з Ю.Захарієвичем був засновником львівської архітектурної школи. Ця тема простежується впродовж всієї плідної праці митця [6] і продовжується у творчості його учнів.

Активізація руху за національний стиль сприяло створення в 1898 р. "Товариства для розвою руської штуки", організаторами якого були І.Труш і В.Нагірний. Члени товариства вивчали місцеву народну архітектурну творчість, організовували художні виставки, видавали журнал і книги, створювали будівлі з елементами національного романтизму, який ґрунтувався, в основному на гуцульських і бойківських мистецьких традиціях [7]. Найпомітнішими митцями цього угруповання були Є.Нагірний, В.Нагірний І.Левинський, Л.Левинський, О.Лушпинський, Т.Обмінський, Є. Червінський.

На розвиток національного стилю вплинули організація в кінці XIX ст. в Галичині етнографічних, промислових виставок, створення Художньо-промислового музею у Львові, діяльність товариства "Просвіта" та загальна увага до національних проблем, що було характерним для того часу. Безперечно, на пошуки національно-своєрідної архітектури певною мірою вплинули закопанський стиль (С.Віткевич) і неоросійський стиль (С.Соловійов, В.Ніколаєв, А.Щусєв), тим більше, що митці цих напрямів працювали й в Україні. Отже, на процес пошуків національно-своєрідної архітектури впливали різні громадські та суспільні рухи, і це явище не відзначалося однорідністю.

Подією в розвитку національного стилю, яка мала значний резонанс серед митців, став проект Полтавського земства (1903, В.Кричевський). У споруді чітко простежуються риси українського народного стилю: "просторовість композиції, високі черепичні дахи, ганки, специфічна орнаментальність вікон і дверей, візерунки цегляної кладки, пов'язані з структурою цього матеріалу, кольорові майолікові вставки [8].

Початок XX ст. ознаменувався активними пошуками національного стилю, чому сприяло поширення сецесії з її програмно "проголошеною необхідністю поєднання народних традицій з новітніми досягненнями і можливостями архітектури" [1, с.131]. Певною віхою в розвитку національного стилю став будинок товариства "Дністер" у Львові (1904-1906 рр., група митців під керівництвом І.Левинського). Національна своєрідність будівлі проявилась як в "силуеті, так і в майолікових вставках у підвіконнях і фризях над ними, що відрізняються вишуканою колористичною гамою,

притаманною гуцульській кераміці”[9]. У перші десятиліття XX ст. в Галичині з’явилося чимало споруд у новоукраїнському стилі. Серед них виділяються будинок “Просвіти” в Клепарові (1910-1911 рр., І.Левинський, О.Лушпинський), “Народний готель” у Львові (1905-1906 рр., Т.Обмінський), будинок “Українського педагогічного товариства” (1906-1908 рр., І.Левинський), монастирський комплекс Василіанок у Станіславі (1911-1913 рр., О.Лушпинський, І.Левинський) та ін. Відомий архітектор О.Лушпинський в 1916 р. створив типові проекти житлових і громадських будівель для села [10], в яких зробив спробу поєднати тогочасні досягнення раціоналізму з народними мистецькими традиціями.

Отже, в перші десятиліття XX ст. новоукраїнський стиль формується як зрілий напрямок в архітектурі України. Він поширюється, виробляються певні принципи національного стилю, до цієї теми звертаються у своїй творчості видатні митці. Провідна роль у розвитку новоукраїнського стилю в Галичині, безперечно, належить архітектурній фірмі І.Левинського, яка була тісно пов’язана з керамічним виробництвом й значну увагу приділяла розробці архітектурного декору, орієнтованого на українські народні мотиви [11].

В еволюції національно своєрідної архітектури можна відмітити рух від еклектичних спроб переважно механічного вписування традиційної народної декоративної системи в загальну композицію будівлі до органічного поєднання декору й об’ємно-просторового вирішення. У кращих зразках новоукраїнського стилю бачимо бажання митців створити образ не тільки з допомогою традиційних для народного мистецтва деталей, але й із загальним композиційним вирішенням, розрахованим на виникнення асоціацій з народною архітектурою. Виразним у цьому плані є композиційне вирішення комплексу монастиря Василіанок [12], в якому відчуваємо простоту, монументальність, логічність, характерні для народного зодчества. Водночас, у цьому комплексі відчуваються впливи романської архітектури, що є свідченням певної інерції еклектичного способу мислення.

Особливість національного стилю полягає ще й у тому, що він відзначається широкою гамою відтінків – від стикування з ретроспективізмом до спроб поєднати народні мистецькі традиції з раціоналізмом. У рамках цього напрямку можна також відмітити дві тенденції. Це бажання митців, з одного боку, виробити спільні загальноукраїнські риси стилю (як зразок такого загальнонаціонального напрямку пропонувався будинок Полтавського земства), а з іншого – пошуки прикметних ознак, що відповідають певному регіону. Розвиток “національного стилю” в Галичині вже від його становлення був позначений певною своєрідністю, що пояснюється як

виразними регіональними відмінностями народного зодчества, так і особливостями місцевої архітектурної школи.

У 20-30-і роки в архітектурі Галичини запанував функціоналізм, який ігнорував національні риси, що, звичайно, звужувало можливості розвитку новоукраїнського стилю.

Водночас у центральній та східній Україні барокове відгалуження цього напрямку розвивав видатний зодчий Д.Дяченко [13]. Помітним явищем у розвитку національного стилю стає будівництво музею Т.Шевченка в Каневі (1931-1934 рр., В.Кричевський, П.Костирко), який позначений впливом неокласицизму. Але слід зазначити, що в 30-і роки пошуки національно своєрідної архітектури в Радянській Україні фактично припиняються з ідеологічних причин.

У повоєнний період одним із перших на Прикарпатті до теми національно своєрідної архітектури звернувся І.Боднарук. Серед його робіт слід відзначити проект ресторану "Гуцульщина" (1956), в якому автор творчо переосмислює надбання народної карпатської архітектури [14]. Гармонійно об'єднана з ландшафтом, споруда вражає пропорційністю, вдалим поєднанням місцевих будівельних матеріалів, національно виразним декором. Згаданий архітектурний напрямок розвивався у творчості ряду митців, серед яких чільне місце належить В.Лукомському, І.Гриніву. Саме вони взяли участь у розробці проекту туристичного комплексу "Гуцульщина" (1960-1961, кер. авторського колективу В.Лукомський), що став помітним явищем в українській архітектурі [15].

Національна своєрідність тут передана через специфічне трактування форми в цілому, яка у своїй простоті, монументальності й стриманій декоративності нагадує гуцульську народну архітектуру. Автори велику увагу приділили поєднанню різних матеріалів – природного каменю, дерева, черепиці. В пошуку загального композиційного вирішення, що було для митців чи не найголовнішим, важливу роль відіграє поєднання основних об'ємів і високий черепичний дах, який стає обов'язковим елементом більшості національно своєрідних будівель Прикарпаття. Традиційна деталь стає радше декоративним акцентом. Комплекс вдало вписаний у ландшафт. Цей напрям простежується в ряді проектів вищезгаданих митців, серед яких слід відзначити базу відпочинку в Підлютому (арх. І.Боднарук), ресторан "Беркут" (арх. І.Гринів) і котеджі (арх. В.Лукомський) на Яблуницькому перевалі.

Пошуки національного стилю в повоєнний період на Прикарпатті започаткували цілу течію в українській архітектурі. Її розвиток пішов

шляхом поглиблення прикметних відмінностей регіональної школи. Для творчого кредо митців повоєнного періоду характерними стають прагнення досягнути відповідності між сучасними конструктивно-технічними вимогами і національним характером архітектури.

Отже, слід відзначити, що в Україні історично склалося кілька регіонів із певними відмінностями композиційно-функціонального вирішення народностильової архітектури. Галичина – один із них. На початку століття формується галицька школа новоукраїнського стилю, визначними представниками якої були І.Левинський, Є.Нагірний. У 50-60-і роки на Прикарпатті відновлюються пошуки національного стилю. Створюється Івано-Франківський осередок, митці якого (І.Боднарук, В.Лукомський, І.Гринів та ін.) спиралися у своїй творчості на традиції карпатського народного зодчества (насамперед гуцульського) і продовжили традиції галицької школи новоукраїнського стилю. У 70-80-і роки архітектурна практика в національному стилі на Прикарпатті фактично продовжує розвивати ідеї “шістдесятників”.

Таким чином, новоукраїнський стиль – складне й багатогранне явище нашої культури. Глибокий аналіз і вивчення цього напрямку дає можливість краще зрозуміти непрості процеси розвитку вітчизняної архітектури. Творчість прикарпатських зодчих є вагомим внеском у розвиток українського національного стилю, який і сьогодні не втратив своєї актуальності.

1. Див.: Чепелик В.П. Київський осередок розвитку народних традицій в архітектурі початку ХХ ст. //Етнографія Києва і Київщини: Традиції і сучасність. – К.: Наук. думка, 1986. – С.135.

2. Ясевич В.Е. Архитектура Украины на рубеже XIX-XX веков. – К.: Будівельник, 1988. – С.175.

3. Див.:Архитектура. Короткий словник-довідник (За ред. А.Мардера). – К.: Будівельник, 1995. – С.185.

4. Лисовский В.Г. Национальные традиции в русской архитектуре XIX - начала XX века. – Л.: Знание, 1988. – С.18.

5. Черкес Б. Юліан Захарієвич //Мій дім. – 1994. – 24 травня.

6. Див.: Нога О.П. Іван Левинський. Художник, архітектор, промисловець, педагог, громадський діяч. – Львів: Основа, 1993.

7. Черкес Б., Грицюк Л. Архітектор Євген Нагірний //Дзвін. – 1991. – №4. – С. 150.

8. Ясевич В.Е. Василь Кричевський – співець українського народного стилю // Українське мистецтвознавство. – К.: Наук.думка, 1993. – Вип.І. – С.124.

9. Чепелик В.П. Пошук національної своєрідності в архітектурі Прикарпаття початку ХХ ст. //Народна творчість та етнографія. – 1990. – №1. – С.24.

10. Див.: Відбудова знищених сіл. Українська загорода. Проекти хат і будинків господарських. – Ч. II. – Львів, 1916.

11. Нога О.П. Художньо-промислова кераміка Галичини кінця XIX – початку ХХ століть. Автореф. дис... канд. мистецтвознавства. – Львів, 1995 – С. 15

12. Див.: Шпільчак В.А. Іван Левинський //Своя хата - 1994. – №2. – С.13.

13. Див.: Лебедев Г. Видатний представник національного стилю в архітектурі // Образотворче мистецтво. – 1994. – № 1. – С. 43-46

14. Шпільчак В.А. Архітектор Іван Боднарук //Своя хата. – 1994. – № 2. – С. 27

15. Шпільчак В.А., Гаркот І.Т. Архітектор Володимир Лукомський //Своя хата. – 1995. – № 1-2. – С. 57.

Volodymyr Shpilchak

NATIONAL TRADITIONS IN PRECARPATHIA'S ARCHITECTURE OF THE 20 TH CENTURY

This article focuses on the national stylistic elements of Precarpathia's architecture of the 20 th century. The paper provides a brief account of the origin and development of different trends in the region's architecture and offers some information about the Precarpathia's architects whose efforts made a difference for this art-form.

Б.Д. Кіндратюк

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙНЯТТЯ СУЧАСНИМИ КОМПОЗИТОРАМИ ВЛАСНИХ ТВОРІВ ЯК УМОВА ГЛИБОКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З НИМИ.

Музичне мистецтво є нерозривною єдністю трьох основних видів художньої діяльності – творчості, виконавства й сприйняття. Саме на художнє сприйняття слухача як кінцеву мету своєї роботи й орієнтується композитор. Потреба вивчення процесу відображення змісту музичного твору як закінченого інформаційного повідомлення з тої чи іншої епохи у свідомості реципієнта – нашого сучасника – спонукає дослідників вивчати не тільки сам твір, але й індивідуальність художника. При цьому його особистість розглядається як певна модель душевного стану в той чи інший час творчого процесу, що різними своїми гранями відображається в його творінні.

Особливості художника (композитора, письменника, живописця, режисера, актора тощо) у взаємозв'язку з його творчою діяльністю вивчаються сучасною наукою у різних аспектах. Дослідники показують, "як можливості художника до ототожнення себе з протилежними за духом персонажами, до життя у видуманому світі, високою амплітудою переживань, "самоперевершенням" себе та ін. у кінцевому підсумку зумовлюють своєрідність його цілісного психологічного вигляду, що проявляється як у творчій, так і в побутовій сфері" [1, с.99].

Художньо-образна енергія талановитого композитора, що проявляється у стрімкому й могутньому потоці думок, багатстві нових ідей, нестримній пристрасті їх вираження та застосування, невгамовний